

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.5.16>

УДК 351:1

А. О. Плаксун,

аспірант, Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-6359-0216>

АНАЛІЗ ДІЮЧИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

A. Plaksun,

Postgraduate student, State University of Trade and Economics

ANALYSIS OF CURRENT DEVELOPMENT STRATEGIES FOR THE DE- OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE

Наукова стаття присвячена аналізу діючих стратегій розвитку деокупованих територій України, з особливим акцентом на їх ефективність в контексті політичних, економічних та соціальних викликів. Автор ставить перед собою завдання провести комплексну оцінку існуючих підходів до відновлення та розвитку деокупованих територій, виявити їхні переваги та недоліки, визначити напрямки подальшого удосконалення державної політики у цьому напрямку. У статті розглядаються ключові аспекти, що впливають на успішність стратегій розвитку деокупованих територій, зокрема: геополітичний контекст, економічні умови, соціокультурні особливості, а

також участь місцевого населення та міжнародних партнерів у процесі відновлення. Автор приходить до висновку, що стратегії розвитку повинні бути гнучкими та піддаватись постійній оцінці та коригуванню.

In modern conditions, the effective implementation of development strategies for the de-occupied territories of Ukraine has become an extremely important task. The issue of restoring and reintegrating such territories, which are under the control of occupying forces, is of paramount importance for national security, as well as for socio-economic and geopolitical significance. The de-occupied territories in the east and south of Ukraine are key to geopolitical stability and security in the region, thus their effective recovery and development are necessary not only for the local population but also have significant implications for international security and regional stability. After years of war and occupation, these territories face complex economic and social problems that require a comprehensive approach and effective development strategies. The scientific article is dedicated to the analysis of existing development strategies for de-occupied territories of Ukraine, with a particular emphasis on their effectiveness and achievements in the context of political, economic, and social challenges. The author aims to conduct a comprehensive review of existing approaches to the restoration and development of de-occupied territories, identify their advantages and disadvantages. The article examines key aspects affecting the success of development strategies for de-occupied territories, including geopolitical context, economic conditions, social and cultural characteristics, as well as the participation of local population and international partners in the recovery process. The research findings confirm the necessity of a comprehensive approach to the development of de-occupied territories, as well as highlight the importance of active involvement of the population and mobilization of external resources for the successful implementation of strategies. Additionally, the analysis shows that continuous monitoring and adjustment of strategies are necessary for confident progress in the recovery and development of these territories. Accordingly, the presented article has significant scientific and practical potential for improving state policy in the development of de-occupied

territories of Ukraine and contributes to the formation of strategic planning aimed at ensuring sustainable development and restoration of national security.

Ключові слова: *стратегії повоєнного відновлення, державне управління, охорона здоров'я, стратегічне планування, стратегія.*

Keywords: *post-conflict recovery strategies, state governance, healthcare, strategic planning, strategy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах надзвичайно важливим завданням є ефективна реалізація стратегій розвитку деокупованих територій. Питання відновлення та реінтеграції таких територій, що перебувають під контролем окупаційних сил, не лише визначається національною безпекою, але й має вагому соціально-економічну та геополітичну значимість.

Деокуповані території, зокрема на сході та на півдні України, є ключовими з точки зору геополітичної стабільності та безпеки в регіоні. Ефективне відновлення та розвиток цих областей визначається не лише місцевими потребами, а й має вагоме значення для міжнародної безпеки та регіональної стабільності. Після років війни та окупації деокуповані території стикаються зі складними економічними та соціальними проблемами, такими як безробіття, знищення інфраструктури та масштабна міграція місцевого населення. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу та ефективних стратегій розвитку. Для досягнення успішного відновлення та розвитку деокупованих територій необхідно розробляти та впроваджувати нові, інноваційні стратегії та підходи у державному управлінні.

Відповідно аналіз діючих стратегій розвитку деокупованих територій України є актуальним та важливим завданням, спрямованим на забезпечення національної безпеки, стабільності та сталого соціально-економічного розвитку країни. Враховуючи вищезазначені чинники, проведення аналізу та оцінка ефективності існуючих стратегій має на меті ідентифікувати недоліки та

визначити напрямки подальшого удосконалення державної політики у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після аналізу останніх публікацій, можна виділити кілька джерел, які є ключовими в процесі дослідження стратегій розвитку деокупованих територій України. Наприклад, у статті І. Магновського та В. Маковія визначені важливі аспекти деокупації та реінтеграції окупованих територій. Однак, статті від Т. Богдана та С. Потапенка можуть надати цінні висновки про загальні підходи до стратегічного відновлення та розвитку України. Додатково, тематичні нормативно-правові документи є корисними для розуміння стратегічних напрямків у обраній сфері.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – здійснити комплексний аналіз діючих стратегій розвитку деокупованих територій України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України та Координаційна платформа донорів є ключовими гравцями у відновленні. Вибудована владою архітектура управління відновленням ризикує сконцентрувати зусилля та зосередити увагу виключно на фізичному відновленні, тоді як розвиток регіональної політики може суттєво сповільнитися. Це, в свою чергу, може призвести до централізації процесу повоєнної відбудови, зниження рівня децентралізації та значного уповільнення розвитку регіональної політики.

Варто відзначити ризики, пов'язані з суто інфраструктурним підходом, який не враховує специфіки регіонів, потреб людей та раніше розроблених планів розвитку регіонів і громад. Можливе «обнулення балансу» програм регіонального розвитку, які вже були розроблені, та припинення розробки регіональних стратегій не сприймаються позитивно.

Відсутність чіткої державної стратегії відновлення перешкоджає як плануванню робіт, так і визначенню пріоритетів для донорів. Неконцептуалізованість поняття «відбудова» та відсутність чіткої державної

стратегії цього процесу, а також відсутність картографічних ініціатив становлять серйозну проблему для донорів.

Представники організації громадянського суспільства (ОГС) мають ту саму основну потребу, що й керівники в регіонах, донори та місцева влада – чітку структуру процесу відбудови, національну стратегію відбудови, яка б дозволила скоординовано відбудовувати різні території, забезпечуючи синергію між органами влади в різних секторах та іншими учасниками процесу відбудови.

На регіональному та місцевому рівнях ОГС бракує мапування існуючих проєктів, бенефіціарів та існуючих організацій, щоб уникнути дублювання зусиль. Місцеві ОГС потребують більшої гнучкості з боку донорів та зменшення бюрократії у роботі з національними ОГС. Однією з основних потреб ОГС є потреба у фахівцях (через війну та міграцію в країні спостерігається «кадровий голод»), а також у вдосконаленні власних компетенцій та знань, оскільки потреби у відновленні є дуже складним викликом для всіх суб'єктів, включаючи ОГС [2].

Національний план відновлення [9], представлений українським урядом у 2022 році, можна в цілому охарактеризувати як комплексний і детальний документ, який відображає основні напрямки відбудови повоєнної економіки, чітко відокремлює кожен напрямок і комплекс ініціатив для нього, а також включає супровідні заходи, в тому числі законодавчі зміни. План відновлення України складається з 15 національних програм. Ці програми в основному спрямовані на задоволення основних потреб країни як у воєнний, так і в післявоєнний період.

Позитивним аспектом Плану відновлення є те, що він являє собою потенційну синергію на шляху до інтеграції в ЄС. План адекватно враховує цілі інтеграції до ЄС, синхронізації українського законодавства з Копенгагенськими критеріями та взаємного доступу до ринків. Повоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам і стандартам ЄС [1].

Ще однією сильною стороною Плану реконструкції є обґрунтоване визначення надзвичайних заходів та адекватна оцінка фінансових потреб. Окрім

задоволення пріоритетних військових потреб, уряд визначив такі невідкладні проєкти: накопичення запасів газу в сховищах, усунення вузьких місць на залізничних, автомобільних та дунайських експортних маршрутах до ЄС, відновлення пошкодженої соціальної інфраструктури, залучення джерел фінансування з державного бюджету, забезпечення критичного фінансування під час війни, надання дешевого фінансування та сховищ для сільськогосподарських виробників тощо.

Український уряд задекларував, що зміцнення інституційної спроможності та «деолігархізація» є основними передумовами для реалізації плану відновлення. Уряд також визначив правильні пріоритети та відповідні заходи для реалізації цих базових принципів, зокрема: завершення перезапуску антикорупційної системи, впровадження реформи правоохоронних органів, централізація та оцифрування державних реєстрів, оцифрування всіх ключових державних послуг, синхронізація антимонопольного законодавства з найкращими європейськими практиками тощо. Загалом, план відновлення містить досить розумні заходи з модернізації державних функцій.

Основними недоліками цієї програми є нечіткість і слабкість її елементів. Фактично, мало що пропонується з точки зору стимулюючих заходів, які діяли до війни. З точки зору припущень і макроекономічних прогнозів, План відновлення виглядає занадто амбітним. Проблемним аспектом Національного плану відновлення є розподіл загального обсягу фінансування між секторами та різними програмами. У деяких випадках він не є чітко визначеним і достатньо обґрунтованим.

Іншим помітним недоліком Національного плану відновлення є дублювання та неузгодженість між різними програмами. Крім того, пріоритети деяких з цих програм визначені не дуже коректно.

Якщо об'єкт нерухомості має високий ступінь пошкодження або руйнування, перепланування є найкращим варіантом для реконструкції. На відміну від звичайної реконструкції, ревіталізація є значним кроком вперед у

розвитку, оскільки передбачає фактичне будівництво з використанням нових, сучасних технологій та з урахуванням потреб населення.

Ревіталізація – це будівництво з використанням нових, сучасних технологій та з урахуванням потреб населення, які існують зараз і можуть виникнути в майбутньому. Ревіталізація здійснюється через інтегровані проекти просторового розвитку та з урахуванням місцевої економічної ситуації в інтересах місцевої громади, спільними зусиллями органів державної влади та місцевої громади. Такі проекти є частиною програм, розробка та реалізація яких регулюється Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» [5].

Відповідно до положень цього закону, програма комплексної ревіталізації повинна містити загальний опис населеного пункту або території, що підлягає відновленню, інформацію про шкоду, завдану внаслідок воєнних дій, аналіз ресурсів, що підлягають відновленню, інформацію про технічну можливість та економічну доцільність відновлення пошкоджених об'єктів шляхом проведення реконструкції, реновації, переобладнання або пропозиції щодо будівництва нових об'єктів замість пошкоджених або зруйнованих; план заходів щодо забезпечення комплексної реконструкції території з попереднім розрахунком витрат і джерел фінансування [10].

Проаналізувавши положення Закону України «Про співробітництво територіальних громад» [6], приходимо до висновку, що укладення угод про співпрацю обмежується лише п'ятьма формами. Процес укладання таких угод є досить тривалим, що є неприпустимим у воєнний час.

Вирішенням проблем нормативно-правового забезпечення укладення договорів міжмуніципального співробітництва є спрощення укладення договорів міжмуніципального співробітництва. Міжмуніципальному співробітництву сприяє прийняття Верховною Радою України в цілому Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» щодо упорядкування окремих питань співробітництва територіальних громад» № 2867-IX від 12.01.2023 року [3], положення якого передбачають:

- можливість приєднання територіальних громад до існуючого співробітництва;
- запровадження змішаного договору у правовідносинах співробітництва;
- можливість для голів громад самостійно ініціювати приєднання до договорів про співробітництво, але з подальшим закріпленням рішенням сесії;
- можливість використання різних форм засідань комісій для підготовки проєкту договору про співробітництво, в тому числі онлайн буде активізовано процес укладання договорів про співробітництво між територіальними громадами.

Це також сприятиме їх частковому співфінансуванню з державного бюджету, зокрема через Державний фонд регіонального розвитку, на конкурсних засадах.

Слід зазначити, що Стратегія тимчасової деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, цілями державної політики щодо забезпечення деокупації тимчасово окупованої території та її безпечної реінтеграції є:

- відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаного державного кордону, забезпечення державного суверенітету України;
- забезпечення національної єдності, стабільності та злагоди українського суспільства та української держави;
- припинення використання тимчасово окупованої території для провадження діяльності, яка загрожуює національній безпеці України та / або спрямованої на підрив міжнародної безпеки та миру;
- визначення правових засад правосуддя перехідного періоду;
- формування та реалізація політики у правовій, соціальній, освітній, інформаційній, гуманітарній та інших сферах з метою підвищення та зміцнення рівня довіри, гарантування прав і законних інтересів громадян України, які постраждали внаслідок тимчасової окупації;

- забезпечення сталого соціально-політичного, гуманітарного та економічного розвитку України відповідно до визначених засад внутрішньої і зовнішньої політики, стратегічним курсом держави для набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та НАТО [12].

Відповідно важливим завданням на сьогодні є активізація відповідної діяльності, оприлюднення їх алгоритму, в якому пріоритетом є консолідація всіх партнерів на основі Кримської платформи для відновлення міжнародного права і, як наслідок, повного національного суверенітету Автономної Республіки Крим та місту Севастополь; деколонізація півострова; подолання наслідків мілітаризації населення та публічного простору; забезпечення національної єдності, стабільності та згуртованості українського суспільства і держави [7]. Сьогодення доводить нагальну потребу у виробленні відповідних рішень та необхідних механізмів для ліквідації наслідків тимчасової окупації на півострові, що має стати одним із пріоритетів політики щодо окупованої території.

Найбільш доопрацьований механізм реалізації змісту деліктного зобов'язання, унормований у Законі України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» № 3410-IX від 05.10.2023 року [4].

Цей закон обмежує коло майна щодо якого передбачається відшкодування шкоди, завданої військовою агресією Російської Федерації, найбільш цінними видами майна. нерухоме майно. Він розрізняє потерпілих на підставі їхнього приватно-правового статусу щодо такого майна. Сама процедура компенсації також диференційована з точки зору приватноправового режиму майна та приватноправового статусу потерпілих. Засобом відшкодування може бути як грошовий еквівалент, так і негрошовий еквівалент грошовий еквівалент, так і у формі надання об'єкта власності шляхом фінансування його будівництва. У

контексті останнього, серед іншого, визначаються межі обох способів компенсації. Особлива увага приділяється соціальним питанням реалізації права на компенсацію та електронному адмініструванню цих процесів [8].

До кінця 2028 року Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад – це представник інтересів деокупованих територіальних громад. У контексті окресленої проблематики особливо важливим є стратегічний напрям С «Відданість процесу відбудови та реконструкції України» [11]. в рамках якого визначено дві стратегічні цілі.

Стратегічна ціль №1 – надання підтримки в плануванні реконструкції та відновлення України на всіх рівнях територіальне управління:

- експертна підтримка у плануванні та програмуванні реконструкції та відбудови територіальних громад членів Асоціації; представництво інтересів територіальних громад у формуванні порядку денного системи реконструкції та відновлення України у розробці загальнодержавних та регіональних планів, програм і проєктів;
- ефективна співпраця з Міністерством міжнародного розвитку в питаннях планування та програмування для реконструкції та відновлення територіальних громад;
- розробка інвестиційних пакетів та залучення інвесторів у галузі, що сприяють реконструкції та відновленню.

Стратегічна ціль №2. сприяння залученню інвестицій:

- створення цифрової платформи для інформування інвесторів про потреби територіальних громад у реконструкції та відновленні, моніторинг проєктів реконструкції;
- представлення інтересів членів Асоціації у сфері реконструкції та реставрації, участь у формуванні інвестиційного середовища в Україні.

Отже, у Стратегії розвитку Всеукраїнської Асоціації об'єднаних територіальних громад до 2028 року визначено стратегічні напрямки, які можуть бути включені в аналіз існуючих стратегій розвитку деокупованих територій, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів та досягнення поставлених

цілей у відновленні та розвитку цих територій. Проте вони мають загальний характер та потребують розробки плану дій для їх реалізації на практиці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна зробити висновок, що ефективна реінтеграція деокупованих територій в Україні потребує комплексного підходу, який враховує політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. Ізоляціоністські та односторонні стратегії не можуть забезпечити повного та сталого розвитку цих регіонів. Успішна реалізація стратегій розвитку передбачає активну участь місцевого населення у процесі прийняття рішень та впровадженні проєктів. Залучення громадськості та стейкхолдерів забезпечує більшу легітимність та підтримку для запланованих заходів. Враховуючи об'єм і складність завдань, пов'язаних із відновленням та розвитком деокупованих територій, Україні необхідна активна підтримка з боку міжнародних партнерів та організацій. Це може включати фінансову, експертну та технічну допомогу. Ситуація на деокупованих територіях змінюється і стратегії розвитку повинні бути гнучкими та піддаватись постійній оцінці та коригуванню. Моніторинг ефективності заходів, аналіз результатів та адаптація стратегій є ключовими елементами успішного управління розвитком.

Реалізація стратегій розвитку деокупованих територій України є складним та багатоплановим процесом, який вимагає від уряду, місцевих органів влади та міжнародних партнерів великих зусиль та співпраці. Лише за умови глибокого аналізу, гнучкості та участі громадськості можна забезпечити сталий та успішний розвиток цих регіонів, що є важливим фактором у зміцненні національної безпеки та стабільності в Україні.

Література

1. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html (дата звернення: 13.04.2024).

2. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення, 2023. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf (дата звернення: 13.04.2024).

3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» щодо упорядкування окремих питань співробітництва територіальних громад» № 2867-IX, від 12.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2867-20#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

4. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» № 3410-IX від 05.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

5. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» № 3038-VI від 17.02.2011 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

6. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» № 2849-IX від 13.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

7. Магновський І. Й. Деокупація та реінтеграція АР Крим – шлях до відновлення територіальної цілісності України. *Крим – це Україна: стратегія деокупації та реінтеграції: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 24 лютого 2023 року)*. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 131–134.

8. Маковій В. П. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення приватних прав особи, в структурі правового механізму реінтеграції окупованих територій. *Крим – це Україна: стратегія деокупації та реінтеграції: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 24 лютого 2023 року)*. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 134–139.

9. План відновлення України. URL: [https:// recovery. gov. ua/](https://recovery.gov.ua/) (дата звернення: 13.04.2024).

10. Потапенко С. А. Забезпечення відновлення та ревіталізації територій в Україні у повоєнний період. URL: [https:// sci-conf. com. ua / wp-content / uploads / 2022 / 10 / EURASIANSIENTIFIC-DISCUSSIONS – 23–25.10.22. pdf](https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/EURASIANSIENTIFIC-DISCUSSIONS-23-25.10.22.pdf) (дата звернення: 13.04.2024).

11. Стратегія розвитку Всеукраїнської Асоціації об'єднаних територіальних громад до 2028 року. URL: [https:// hromady. org / wp-content / uploads / 2023 / 11 / %D0% A1% D1%82% D1%80% D0% B0% D1%82% D0% B5% D0% B3% D1%96% D1%8F-%D0%92% D0%90% D0%9E% D0% A2% D0%93_fin. pdf](https://hromady.org/wp-content/uploads/2023/11/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%92%D0%90%D0%9E%D0%A2%D0%93_fin.pdf) (дата звернення: 13.04.2024).

12. Указ Президента України «Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» № 117 / 2021 від 24.03.2021 р.. URL: [https:// www. president. gov. ua / documents / 1172021–37533](https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533) (дата звернення: 13.04.2024).

References

1. Bohdan, T. (2022), “ Ukraine’s recovery plan: strengths and weaknesses ”, available at: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html (Accessed 05 April 2024).

2. ISAR Ednannia (2023), “ Study of post-war recovery initiatives ”, available at: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf (Accessed 05 April 2024).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine “On Cooperation of Territorial Communities” on the Regulation

of Certain Issues of Cooperation of Territorial Communities”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2867–20#Text> (Accessed 05 April 2024).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine “On Compensation for Damage and Destruction of Certain Categories of Real Estate as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine, and the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923–20#Text> (Accessed 05 April 2024).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “On Regulation of Urban Development”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038–17#Text> (Accessed 05 April 2024).

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2022), The Law of Ukraine “On Cooperation of Territorial Communities”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508–18#Text> (Accessed 05 April 2024).

7. Mahnovskyi, I. Y. (2023), “De-occupation and reintegration of the Autonomous Republic of Crimea – a way to restore the territorial integrity of Ukraine”, *Krym – tse Ukraina: stratehiia deokupatsii ta reintehratsii: materialy Mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu* [Crimea is Ukraine: the strategy of deoccupation and reintegration: materials of the International Scientific and Practical Round Table], Iurydyka, Odesa, Ukraine, pp. 131–134.

8. Makovii, V. P. (2023), “ Compensation for Damage Caused by Violation of Private Rights of a Person in the Structure of the Legal Mechanism for Reintegration

of the Occupied Territories ”, *Krym – tse Ukraina: stratehiia deokupatsii ta reintehratsii: materialy Mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu* [Crimea is Ukraine: the strategy of deoccupation and reintegration: materials of the International Scientific and Practical Round Table], Iurydyka, Odesa, Ukraine, pp. 134–139.

9. Recovery Plan for Ukraine (2024), available at: <https://recovery.gov.ua/> (Accessed 05 April 2024).

10. Potapenko, S. A. (2022), “ Ensuring the restoration and revitalisation of territories in Ukraine in the post-war period ”, available at: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/EURASIANSIENTIFIC-DISCUSSIONS–23–25.10.22.pdf> (Accessed 05 April 2024).

11. Association of Amalgamated Territorial Communities (2023), “ Development Strategy of the All-Ukrainian Association of Amalgamated Territorial Communities until 2028”, available at: https://hromady.org/wp-content/uploads/2023/11/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%92%D0%90%D0%9E%D0%A2%D0%93_fin.pdf (Accessed 05 April 2024).

12. President of Ukraine (2021), Decree “Strategy for the de-occupation and reintegration of the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol”, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021–37533> (Accessed 05 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 18.04.2024 р.